

Bijeenkomst van het Psychiatrisch Juridisch Gezelschap, 'De combinatie van een lange gevangenisstraf en de maatregel tbs. Is dat (on)wenselijk?', 27 mei 2025

Marijke van der Klooster

Op 27 mei jongstleden organiseerde het Psychiatrisch Juridisch Gezelschap (PJG) een bijeenkomst over de oplegging van de combinatie van een lange gevangenisstraf en tbs. De afgelopen jaren zijn er verschillende spraakmakende strafzaken geweest waarin de combinatie is opgelegd van een lange gevangenisstraf en een tbs-maatregel. Denk hierbij aan de zaken van Michael P., Thijs H. en Donny M. Strafdooelen gericht op terugkeer in de samenleving worden niet gehaald. De uiteindelijke uitwerking is een zeer langdurige, wellicht levenslange, verwijdering uit de maatschappij. Tijdens deze bijeenkomst werd in twee voordrachten, één vanuit juridisch en één vanuit gedragskundig perspectief, aandacht besteed aan de combinatie van een lange gevangenisstraf en de maatregel tbs. Omdat het juridische perspectief van rechter Jacco Janssen goed gedocumenteerd is in recente literatuur en jurisprudentie,¹ wordt in dit artikel ingegaan op de voordracht van psychiater/psychotherapeut Ronald Rijnders.

Ronald Rijnders werkt sinds 2006 als pro Justitia-rapporteur in het Pieter Baan Centrum. Ook is hij (tot 1 juni 2025) lid van het Adviescollege Levenslanggestraften. Rijnders geeft tijdens de bijeenkomst zijn visie vanuit het gedragskundig perspectief op het combinatievonnissen. De voordracht van Rijnders begint met een korte uitleg over het onderzoek dat plaatsvindt in het Pieter Baan Centrum. Er werd uitgelegd dat een opname op bevel van de rechter doorgaans zes weken duurt. Er wordt onderzocht aan welke stoornis de verdachte lijdt en zo ja, welke onderdelen van die stoornis van invloed zijn geweest in de directe aanloop naar en ten tijde van het tenlastegelegde feit. Zo wordt onder andere gekeken naar causaliteit en gelijktijdigheid. Hierbij is doorgaans een delictscenario nodig. De waarde van dit delictscenario is echter relatief, omdat de houding van de verdachte kan veranderen gedurende het proces. Het streven van de onderzoekers is een delictanalyse te maken, dat een delictscenario omvat, maar ook persoonsgebonden en situationele factoren.

Hij noemt het opmerkelijk dat het aantal combinatievonnissen procentueel is afgenomen, maar dat de strafduur is toegenomen. De vraag die aan de orde komt, is waar in grote zaken de verevening van de toerekenbaarheid is gebleven. Het gaat, ook volgens Janssen, om toerekening via een percentageverdeling. Hoe moet je dat doen? Rijnders vertelt dat hier een probleem ontstaat, want kan er levenslang wor-

1 Zie Janssen & Van Mulbregt (2025) en het verslag in dit tijdschrift van Roza et al. (2024).

den opgelegd als iemand verminderd toerekeningsvatbaar is? Hoe gaat dit zich concretiseren? Verder: wat zijn de gezondheidsgevolgen van een lange detentie?

Gedragkundige gevolgen van lange detentie?

Ten aanzien van deze laatste vraag is het wetenschappelijk bewijs heel beperkt, maar er zijn verschillende factoren die een grote beperkende invloed hebben bij een lange detentie. Een lange detentie heeft invloed op stemming, affecten, neurocognitieve factoren, zelfstandigheid en wilsbepaling. Het is volgens Rijnders binnen het klinisch behandelingsveld algemeen aanvaard dat de behandeling van ernstige psychiatrische stoornis in engere zin (psychotische stoornis; angst-, dwang-, traumastooris; ernstige stemmingsstoornis) binnen ten hoogste tien jaar na start detentie wordt gegeven, wil er geen stagnatie in de ontwikkeling van de persoon en diens ziektebeeld ontstaan. Als de behandeling erg lang op zich laat wachten, bijvoorbeeld 28 jaar, dan bestaat onder behandelaren de vrees en verwachting dat een fixatie van de stoornis te groot wordt voor een effectieve behandeling. Dit leidt tot een onevenredig nadeel. Rijnders stelde de vraag of het ethisch is om iemand dan alsnog een tbs-maatregel te geven. Wat betreft de diagnose persoonlijkheidsstoornis merkte hij overigens op dat het kan voorkomen dat een persoonlijkheidsstoornis niet erger wordt, maar juist milder, en wel omdat de eisen aan een ouder wordende persoon nu eenmaal lichter worden, zodat de coping daarmee eenvoudiger wordt. Mensen met een persoonlijkheidsstoornis kunnen tijdens hun detentie dus ook minder gaan lijden, ook al is ook hiervoor het wetenschappelijk bewijs op groepsniveau afwezig. Wat betreft de ernstige psychiatrische stoornissen in engere zin is de communis opinio: zo snel mogelijk behandelen.

Beslissing over gratie bij levenslang niet meer door minister, maar door rechter?

Bij de levenslange gevangenisstraf is de regeling nu zo, dat er na 25 jaar een beslissing wordt genomen of de gedetineerde kan starten met de re-integratie naar de samenleving. Het Adviescollege Levenslanggestraften (ACL) speelt bij deze beslissing een belangrijke adviserende rol, maar de minister van Justitie en Veiligheid neemt de uiteindelijke beslissing. Het ACL geeft 25 jaar na aanhouding van de gedetineerde een advies aan de minister. Het ACL kan een positief of negatief advies wat betreft re-integratiestappen geven. Wanneer sprake is van een positief advies, volgt de minister dit op of moet hij beredeneren waarom het advies niet wordt opgevolgd. Indien het ACL een negatief advies geeft, moet de minister dit negatieve advies volgen. Na deze eerste beslissing worden er periodieke evaluaties gedaan. De gedetineerde kan vanuit de penitentiaire inrichting re-integreren, maar kan ter voorbereiding daarvan ook worden geplaatst in een tbs-kliniek voor behandeling, zodat factoren die een succesvolle re-integratie in de weg staan, worden behandeld. Uiterlijk twee jaar na het eerste advies komt er een vervolgadvis van het ACL. Drie jaar na het eerste advies neemt de minister een ambtshalve gratiebeslissing. Het ACL heeft hierin een beperkte rol, hij informeert de minister over de (eventuele)

vorderingen in de afgelopen drie jaar, maar adviseert niet inzake het gratiebesluit. Indien er sprake is van een afwijzing van de ambtshalve gratie, dan staat de gedetineerde alleen nog een reguliere gratieprocedure open. Rijnders stelt de vraag of de minister wel de juiste persoon is om hier een beslissing over te nemen. Het ACL, waar hij deel van uitmaakt, is van mening dat deze beslissing bij de rechter moet worden neergelegd.

Wie is sneller vrij?

Iemand met een combinatievonnis van 30 jaar en tbs met dwangverpleging versus iemand met levenslang en re-integratie met wellicht een behandeling? Bij levenslang zou een gedetineerde na 28 jaar kunnen vrijkomen. Is er dan wel een behandeling? Bestaande psychische problematiek van de gedetineerde kan zich manifesteren tijdens detentie. Ook kan er een stoornis tijdens detentie worden ontwikkeld. Deze stoornis moet worden behandeld en dan zou het langer kunnen duren. Gedetineerden zijn dus niet altijd beter af na levenslang in de zin van de lengte van detentie. Het is voor oplegging van levenslange gevangenisstraffen moeilijk om het recidiverisico vast te stellen. Er kunnen bijvoorbeeld mensen onder zijn die bij aanvang van hun detentie blijken een autismspectrumstoornis te hebben. Dat heeft iemand over 25 jaar ook. Moet diegene daarvoor in behandeling?

30 jaar + tbs: het nieuwe levenslang?

Rijnders merkt hierover op dat er van alles aan het schuiven is. Bij een combinatievonnis is het mogelijk dat je na 28 jaar, 30 jaar min twee jaar voorwaardelijke invrijheidstelling, de tbs in gaat. Maar onbekend is dan hoelang de tbs zal duren. Zaken kunnen in het leven veranderen. Het karakter van tbs-behandelingen gaat waarschijnlijk ook veranderen. Er zullen in de toekomst bijvoorbeeld meer oudere mensen in de tbs komen, wat het hele karakter van de tbs, bijvoorbeeld ten aanzien van gevaarsinschatting, kan veranderen. Vanuit de gedachte dat iedereen een kans moet krijgen om in vrijheid te worden gesteld, zowel via de straf als via de maatregel, past als uitgangspunt volgens Rijnders bij tbs dus niet een levenslange vrijheidsbeneming.

Literatuur

- Janssen, J.H., & Mulbregt, J.M.L. van (2025). Begrijpen wij elkaar?, *Sancties*, (18).
Roza, S. (2024). Sadaf Rakhshandehroo, Louise Smallenburg, Maaike Kempes, Gedragsdeskundigen en juristen in het strafrecht. Begrijpen wij elkaar?, *TFPP*, (3).